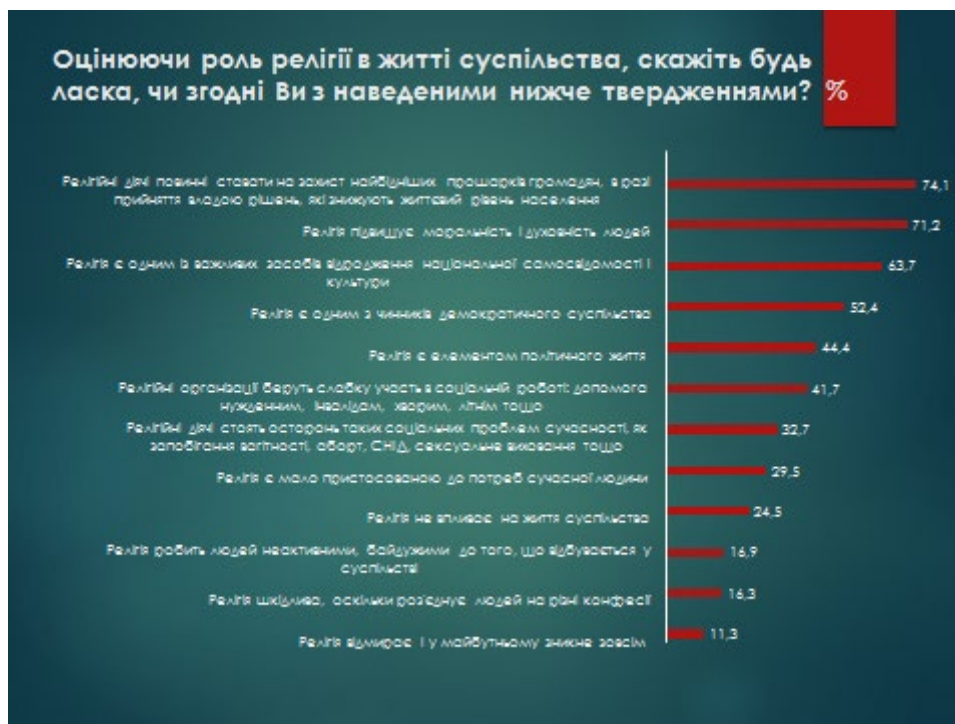


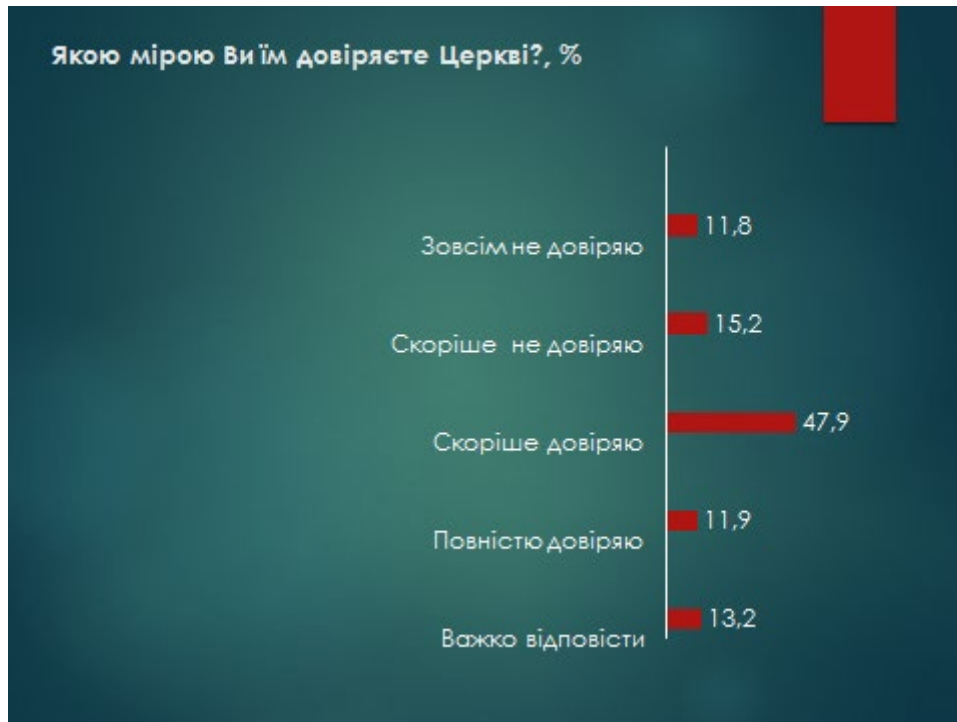
ОЧІКУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА ВІД ЦЕРКВИ І МІЖЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ

Соціологічна служба Центру Разумкова здійснює моніторинг стану та тенденцій релігійності українського суспільства з 2000р. Останнє за часом загальнонаціональне дослідження було проведене з 23 по 28 березня 2018 року за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні. Дослідження здійснювалося в усіх регіонах України, за винятком АР Крим та тимчасово окупованих районів Донецької і Луганської областей. Були опитані 2016 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3%.



Більшість громадян визнають вплив релігії на певні аспекти суспільного життя. Певною мірою оцінка того, на які саме аспекти суспільного життя впливає релігія, відображає і очікування респондентів від релігії та церкви. Так, 71% громадян вбачають роль релігії в тому, що вона «підвищує моральність і духовність людей» (найчастіше у Західному регіоні (90%), найрідше – на Сході (58%)); 64% вважають її «одним із важливих засобів відродження національної самосвідомості і культури» (найчастіше на Заході країни (82%), найрідше – на Сході (48%)), 52% – «одним із

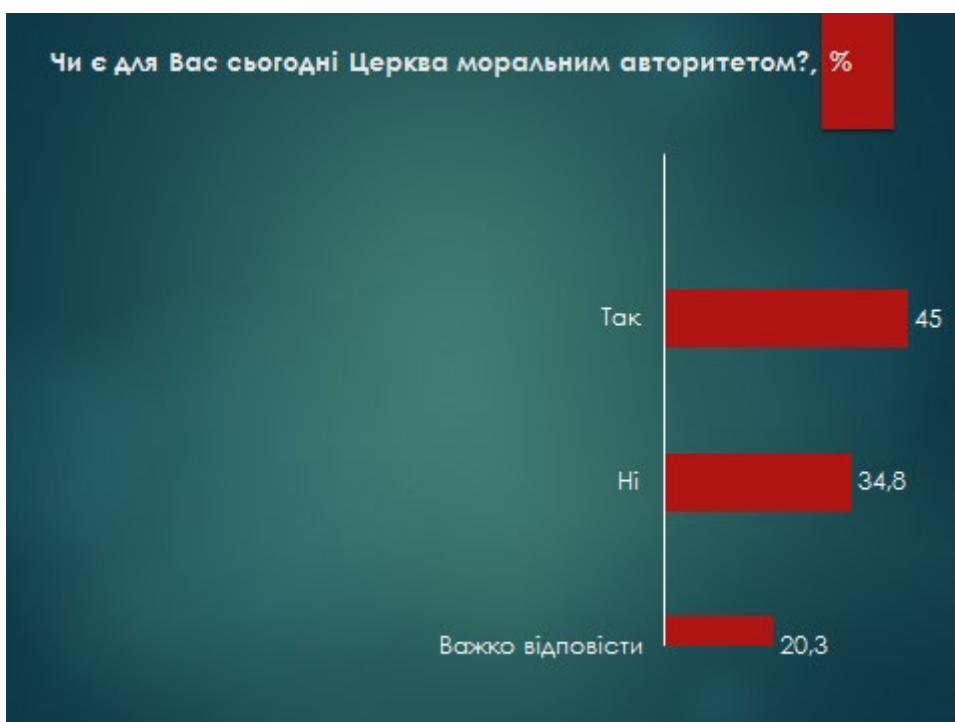
чинників демократичного суспільства» (найчастіше на Заході (70%), найрідше – на Сході (40%).



Довіра до Церкви. За показником довіри Церква продовжує утримувати одну з перших позицій серед суспільних і політичних інститутів (поряд з волонтерськими організаціями та Збройними Силами). Разом з тим, порівняно з 2010р., коли рівень суспільної довіри до Церкви досяг максимуму (73%), цей показник зараз є нижчим (60%). У регіональному розрізі рівень довіри корелює із загальним рівнем релігійності – якщо у Західному регіоні довіряють Церкві 83% респондентів (рівень релігійності – 91%), то у Східному – лише 48% (рівень релігійності – 63%). В усіх регіонах число тих, хто довіряє Церкві перевищує число тих, хто їй не довіряє (однак на Сході не довіряють Церкві досить багато – 39%). Водночас, привертає увагу досить відчутне (23%) число тих, хто не зміг визначитися в цьому питанні, на Півдні країни.



Разом з тим, високий рівень довіри до Церкви є, швидше за все, відображенням ставлення до релігії та її потенційної ролі у суспільстві, ніж відображенням ставлення до представників церкви. Лише 19% респондентів упевнені в тому, що «*більшість священнослужителів – глибоко моральні й духовні особи*» (причому частка тих, хто так вважає, знижується – у 2010р. їх було – 26%). Найчастіше громадяни упевнені в тому, що «*священнослужителі – такі ж як і більшість із нас, – з усіма достоїнствами і гріхами*». Наразі таку думку поділяють 44% опитаних. 26% – вважають, що «*більшість священнослужителів думають насамперед про гроші, а не про духовне*» (у 2010р. – 17%).



Моральний авторитет Церкви. Високий рівень довіри до Церкви дисонує з рівнем її визнання як морального авторитету. На цей час моральним авторитетом визнали Церкву 45% опитаних, тоді як у 2010р. – 56%. Не вважають її моральним авторитетом – 35% (проти 27% у 2010р.).

Позиції громадян з цього питання мають виразний регіональний характер: Церква є моральним авторитетом для 74% жителів Заходу, значно нижчими є показник у Центрі і на Півдні (41% і 39%, відповідно), і особливо на Сході (лише 28%). Східний регіон – єдиний з-поміж регіонів, де більшість опитаних (52%) відповідають, що Церква для них не є моральним авторитетом. Для жителів Східного регіону характерний низький рівень довіри до ієрархів усіх найбільших церков України (у тому числі й тих, які найбільш представлені в цьому регіоні).

Моральним авторитетом Церкву вважають 84% тих респондентів, які відвідували Церкву останньої неділі перед опитуванням, і лише 33% тих, хто не відвідував. Очевидно, що саме визнання чи невизнання Церкви моральним авторитетом і зумовлює рішення для людини – відвідувати чи не відвідувати Церкву.



Лише 49% опитаних вважають, що в сучасному українському суспільстві Церква відіграє позитивну роль. Знову-таки, найчастіше на позитивну роль Церкви вказують жителі Західного регіону (74%), тоді як у Центральному регіоні – 45%, у Південному – 43%, а у Східному – лише 33%.

Слід наголосити: **не йдеться про негативну роль Церкви.** Так на цей час її оцінили лише 5% опитаних (від 2% на Заході до 8% на Сході). Водночас, значна

група (32%) опитаних поділяють ту думку, що *«Церква не відіграє помітної ролі»* – тут оцінка жителів Центрального, Південного і Східного регіонів (таку оцінку поділяють відповідно 35%, 37%, 39% їх жителів) істотно відрізняється від точки зору жителів Заходу (лише 15% серед них так вважають) (діаграми *«Яку роль відіграє Церква...?»*).

Найчастіше позитивну роль Церкви констатують вірні УГКЦ (84%), меншою мірою – вірні УПЦ-КП (63%) і УПЦ (54%), ще рідше її відзначають «просто християни» (40%) і «просто православні» (35%), і зовсім рідко – ті, хто не відносить себе до жодного з релігійних віросповідань (5%). Останні частіше за інших вважають, що Церква відіграє негативну роль (21%).

Можливо, авторитет церкви є недосить високим, оскільки громадяни вважають її недостатньо активною у суспільному житті. Так, переважна більшість (74%) респондентів, очікують, що *«релігійні діячі повинні ставати на захист найбільш вразливих громадян у разі прийняття владою рішень, які знижують життєвий рівень населення»*. Частіше з цим згодні жителі Західного і Центрального регіонів (82% і 77%, відповідно), порівняно з жителями Півдня і Сходу (69 і 65% відповідно).

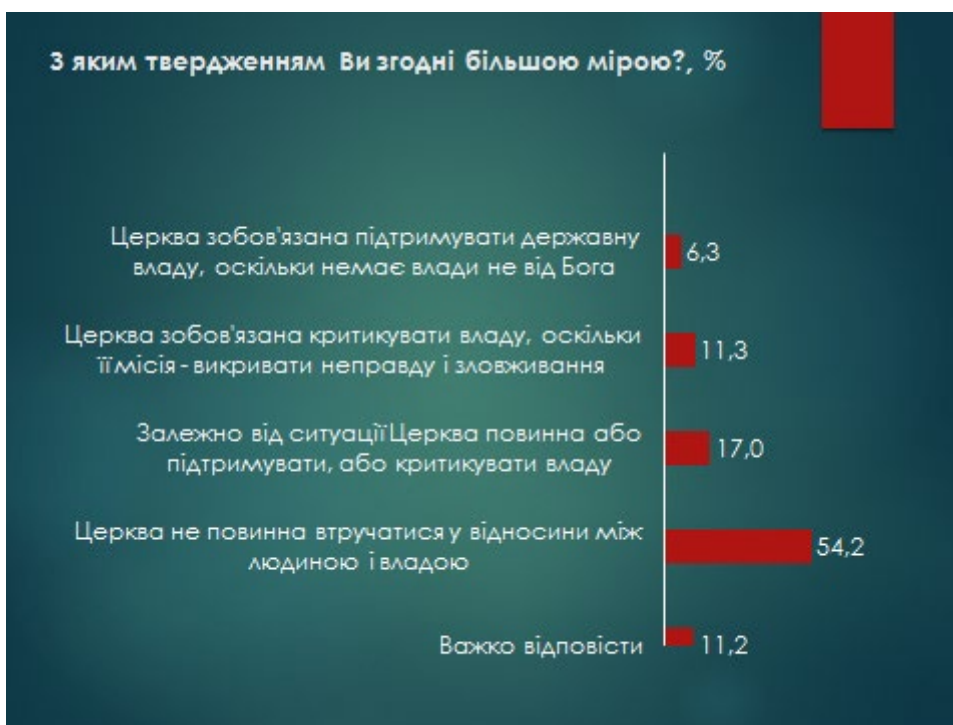
Разом з тим, відносна більшість опитаних погоджується з тим, що релігійні організації беруть слабку участь у соціальній роботі: допомога нужденним, інвалідам, хворим, літнім тощо (з цим згодні 42% опитаних проти 34% незгодних). Однак, слід зазначити, що частка згодних із цим судженням зменшилася порівняно з 2000р., коли вона становила 52%.

Тут істотно відрізняється ситуація в регіонах: якщо в Західному регіоні відносна більшість (47%) не згодна з тим, що релігійні організації беруть слабку участь у соціальній роботі (згодні лише 31%), то у всіх інших регіонах відносна більшість опитаних згодні з тим, що релігійні організації беруть слабку участь у соціальній роботі.

До речі, серед тих респондентів, які погоджуються, що релігійні організації беруть слабку участь у соціальній роботі, рівень довіри до Церкви є нижчим, ніж серед тих, хто з цим не погоджується (відповідно 52% і 76%).

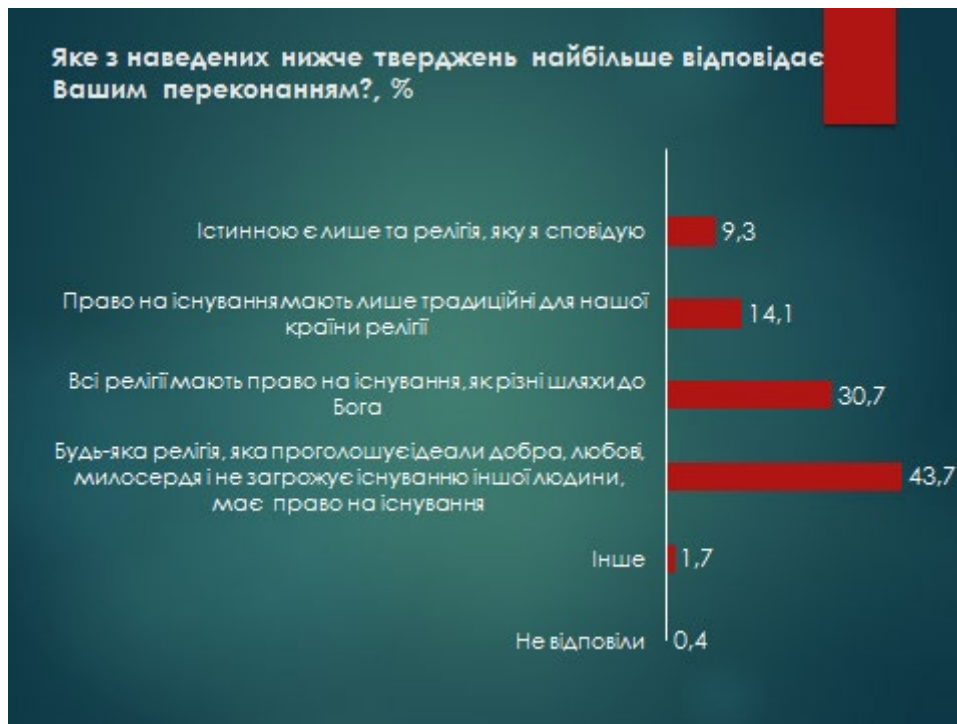


Оцінюючи, на чийому боці є Церква в параметрах «бідні і знедолені – сильні і багаті», громадяни дедалі більше схиляються до того, що **Церква дещо більшою мірою є на стороні «сильних і багатих»**: якщо у 2010р. за десятибальною шкалою (де «1» – це «обстоювання прав бідних і знедолених», а «10» – «сильних і багатих»), позиція Церкви була оцінена у 5,2 бала, то у 2018р. – у 5,9 балів. Єдиний регіон, де оцінка склала менше 5 балів, – Захід (4,9 бала); в решті регіонів – від 5,4 балів на Півдні до 6,6 бала на Сході країни.



Як і раніше, більшість громадян переконані в тому, що *«Церква не повинна втручатися у відносини між людиною і владою»*. Однак, число тих, хто так думає,

зменшилося з 63% у 2010р. до 54% у 2018р. Натомість дещо збільшилося число тих, хто вважає, що *«залежно від ситуації Церква повинна або підтримувати, або критикувати владу»*, – з 10% до 17%. Ще 11% опитаних упевнені, що *«Церква зобов’язана критикувати владу, оскільки її місія – викривати неправду і зловживання»*. Отже, більше чверті (28%) громадян демонструють запит на критичну позицію Церкви стосовно влади. Лише 6% поділяють ту точку зору, що *«Церква зобов’язана підтримувати державну владу, бо «немає влади, щоб не була від Бога»*.



Українське суспільство залишається загалом толерантним до сповідування різних релігій. Як і раніше, переважна більшість громадян вважають, що *«будь-яка релігія, яка проголошує ідеали добра, любові, милосердя і не загрожує існуванню іншої людини, має право на існування»* (44%) або *«всі релігії мають право на існування як різні шляхи до Бога»* (31%). Порівняно з 2017р. загальна сума тих, хто обирає ці два варіанти відповіді, практично не змінилася.

Лише 9% опитаних підтримали твердження *«істинною є лише та релігія, яку я сповідаю»*, ще 14% впевнені в тому, що *«право на існування мають лише традиційні для нашої країни релігії»*.

Привертає увагу певна залежність позицій опитаних від їх церковно-релігійного самовизначення. Так, прихильники УПЦ та УГКЦ є дещо менш толерантними до віросповідної свободи, ніж прихильники УПЦ-КП, «просто православні», «просто християни» і громадяни України в цілому. Понад третини прихильників УПЦ та УГКЦ (38% і 35%, відповідно) вважають, що право на

існування має або релігія, яку вони сповідують, або традиційні для країни (діаграма «Яке з наведених тверджень стосовно релігії...?»).

Як Ви ставитеся до наведених нижче релігій та релігійних течій?, %

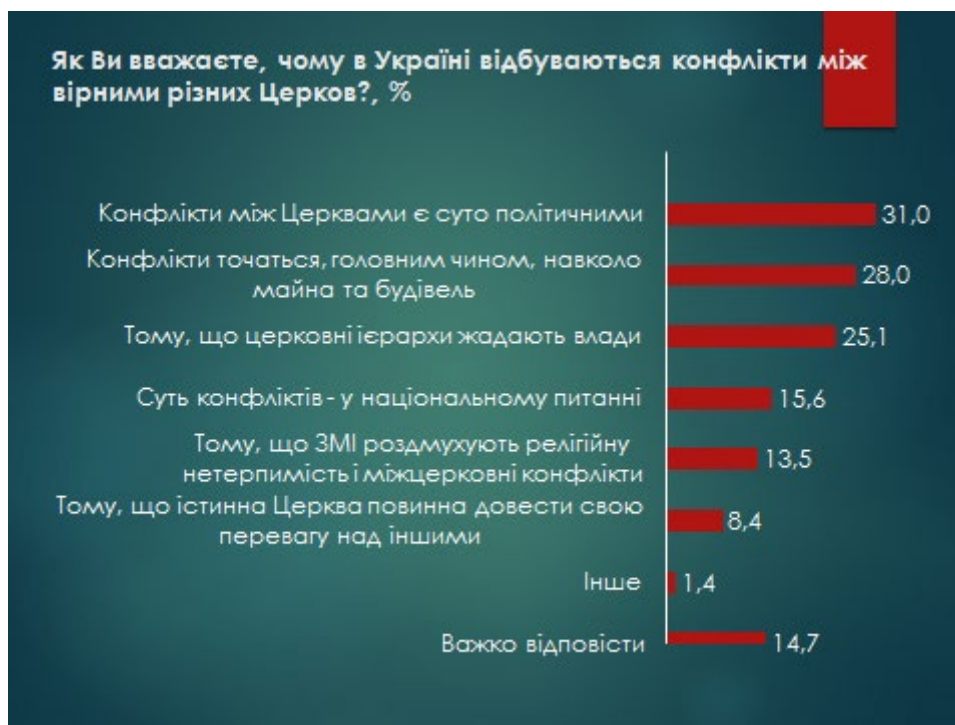
	Позитивно	Байдуже	Негативно	Не задумувався / лася над цим	Нічого не чув про таку релігію (течію)	Не відповіли
Православ'я	78,3	14,7	1,1	5,7	0,1	0,1
Греко-католицизм	41,7	38,7	3,6	15,4	0,5	0,1
Римо-католицизм	36,2	41,6	4,0	17,0	1,0	0,0
Протестантизм	19,0	44,7	12,7	20,8	2,6	0,1
Іслам	14,1	43,5	18,6	22,3	1,4	0,1
Іудаїзм	13,0	45,1	13,5	25,1	2,8	0,4
Євангелічні та Харизматичні церкви	13,0	39,9	16,2	23,6	7,2	0,2
Східні релігії та духовні практики (буддизм, йога та ін.)	16,2	41,5	9,9	27,9	4,3	0,2

Ставлення громадян до різних релігій і релігійних течій є переважно або позитивним, або байдужим. Найчастіше висловлювалося позитивне ставлення до православ'я – 78% (від 82% у Центральному регіоні до 74% на Сході). Позитивне ставлення до греко-католицизму висловили 42% респондентів, байдуже – 39%, негативне – лише 4%. Стосовно всіх інших релігій і релігійних течій загалом по країні переважає байдуже ставлення, однак, привертають увагу і досить значні частки опитаних, які засвідчили негативне ставлення, зокрема до ісламу (19%), євангелічних і харизматичних церков (16%), іудаїзму (14%), протестантизму (13%).

У питанні ставлення до деяких релігій і релігійних течій дуже виразними є регіональні відмінності. Так, на Заході переважна більшість (74%) опитаних засвідчили позитивне ставлення до греко-католицизму – тоді як у решті регіонів відносна більшість опитаних є до нього байдужими (від 46% у Центрі до 38% на Півдні); подібним є розподіл позицій стосовно римо-католицизму: на Заході позитивне ставлення до нього виявили більшість (61%) опитаних, у решті регіонів відносна більшість засвідчили байдуже ставлення (від 49% у Центрі до 39% на Півдні, таблиці «Як Ви ставитеся до наведених релігій і релігійних течій?»).

Якщо відносна більшість (48%) вірних УПЦ-КП висловлюють позитивне ставлення до греко-католицизму, то відносна більшість (45%) вірних УПЦ ставляться до нього байдуже. Така ж тенденція проявляється і у ставленні до римо-католицизму

– відносна більшість (43%) вірних УПЦ-КП позитивно ставляться до нього, тоді відносна більшість (46%) вірних УПЦ – байдуже.



Оцінюючи причини міжконфесійних конфліктів, респонденти найчастіше відповідають, що *«конфлікти між Церквами є суто політичними»*. Так вважають 31% опитаних (хоча цей показник і помітно менший, ніж у 2017р., коли так вважали 37% опитаних); такі чинники, як конфлікти через майно та будівлі, а також конфлікти через те, що керівники церков жадають влади, посіли другу і третю позиції (28% і 25%, відповідно). Рівень підтримки тези про амбіції ієрархів значно знизився порівняно з 2000р. (з 39% у 2000р. до 25% у 2018р.), підтримка тези про майно є дещо вищою, ніж це було у 2000р. – 28% проти 23%, відповідно, але нижчим від зафіксованого у 2010р. (35%).

Слід зазначити, що жителі Західного регіону найчастіше називають майнові чинники як причину конфліктів, у Південному та Східному регіонах частіше за інші називають політичні чинники, а у Центрі політичні, майнові чинники і «владні амбіції» ієрархів називаються приблизно однаково часто.

Привертає увагу також число тих, хто вбачає причину міжцерковних конфліктів у *«національному питанні»*: впродовж часу моніторингу воно не становило менше 10%, а у 2010р. досягло 18%. У 2018р. цей показник дорівнював 16%: від 12% у Центрі країни до 20% на Півдні.

14% респондентів вважають, що ЗМІ роздмухують релігійну нетерпимість і міжцерковні конфлікти (діаграми *«Чому в Україні відбуваються конфлікти...?»*).

Отже, можна зробити такі **висновки**: Питання релігійного і церковно-конфесійного визначення мають виразний регіональний характер. Західний регіон традиційно характеризується найвищим рівнем релігійності, Південний та Східний – найнижчим. До того ж, у Південному і Східному регіонах самовизначення громадян у релігійній сфері характеризується нестійкістю, що відображає загальну суперечливість змін у масовій свідомості цих регіонів.

Найчастіше роль релігії і Церкви громадяни України вбачають у тому, що вона повинна *«підвищувати моральність і духовність людей»*, служити *«засобом відродження національної самосвідомості і культури»*, *«сприяти утвердженню демократичного суспільства»*.

Лише 49% опитаних вважають, що в сучасному українському суспільстві Церква відіграє позитивну роль. До того ж, знижується рівень визнання Церкви моральним авторитетом (особливо це стосується Сходу).

Можливо, авторитет церкви є недосить високим, оскільки громадяни вважають її недостатньо активною у суспільному житті. Оцінюючи, на чиєму боці є Церква в параметрах *«бідні і знедолені vs. сильні і багаті»*, громадяни дедалі більше схиляються до того, що Церква дещо більшою мірою є на стороні *«сильних і багатих»*.

Можна припустити, що саме на основі ідеї соціального служіння та активної соціальної позиції Церкви України можуть знаходити шляхи взаємодії та компромісу.